

Taula rodona

ALGUNES REMARQUES SOBRE LA LINGÜÍSTICA ROMÀNICA AL SEGLE XXI¹

RAMON CERDÀ MASSÓ
Universitat de Barcelona

1. PREÀMBUL

1.1. He planificat aquesta intervenció a la taula rodona a partir d'una selecció d'aspectes que giren a l'entorn de diverses idees que s'expressen amb certa insistència entre els romanistes actuals. I he triat algunes propostes explicatives que, d'una banda, no he vist mai prou ponderades en debats com el present i, de l'altra, que puguin suscitar ampliacions, matisacions o fins i tot rèpliques. Ometo una enorme quantitat d'aspectes que m'han anat sorgint en la preparació i, molt en especial, més encara dels que podria i voldria expressar com a agraïment per haver estat convidat a participar en aquesta IV Jornada Filològica, que reflecteix una de les activitats més preuades del doctor Badia, el meu mestre en tantes coses, i que a sobre m'ha donat la possibilitat de retrobar-me amb uns quants estimats amics i col·legues que no veia des de temps enrere.

He vetllat perquè la concisió prevalgui en tot moment. Més exactament, he procurat que el resultat del que exposo sigui com una caricatura, és a dir, com una representació abstracta de la realitat, exagerant els elements que em semblen preeminents i esmorteint o eliminant els més o menys insignificants.²

1. Per motius que no vénen al cas, redacto aquest text després —i no abans, com els altres— de celebrar-se la taula rodona. Taula, que, com sol ser inevitable, es va desenvolupar sense disposar de prou temps perquè tothom pogués dir a bastament el que pensava. Això em dóna un avantatge dialèctic, en el sentit que ara podria replicar les crítiques que se'm van fer directament o indirecta sense que els autors puguin respondre al seu torn. Evidentment, m'abstindré de fer cap defensa raonada de res més enllà del que es va dir allí o, com a molt, d'indicar si tal o qual idea va ser criticada.

2. Siguem exactes: totes les descripcions són caricatures; això sí, més o menys aconseguides vistes de fora estant.

1.2. Aprofito per fer un petit excurs previ sobre el gran sentiment de família unida —més encara, d'una *Weltanschauung*, tota una concepció del món— entre els romanistes, que el doctor Badia va percebre des de les seves primeres experiències europees, de 1949 ençà. Sempre m'he preguntat si aquesta entranyable germanor era privativa d'aquells personatges i provenia realment d'un sentiment promogut per l'essència de la mateixa romanística. I constato que de fet hi predomina un fort component anecdòtic: el doctor Badia tenia aleshores uns trenta anys, era allí un representant viu i únic de la llengua catalana i provenia d'una guerra civil en una Europa que, al seu torn, acabava de patir la Segona Guerra. Si hi afegim el seu tarannà humà a la capacitat i l'obertura intel·lectual que sentia per la lingüística romànica —tot un contrapunt a l'ambient universitari que l'envoltava (cf. 2.2)—, aquella percepció seva sembla prou justificada, sense, però, que hagués de ser ni inherent ni exclusiva d'aquell col·lectiu, excepte per raons històriques i psicològiques (cf. 2.1). Ara bé, l'important és que l'extraordinària inspiració que tot allò va generar en ell, ell mateix la va projectar al seu entorn immediat, amb la qual cosa l'anècdota es va convertir, almenys aquí, en una sensació general... de la qual sóc testimoni afortunat.

1.3. Prendré com a punt de referència prioritari l'opinió, tan i tan generalitzada, sobre la pèrdua actual de protagonisme de la lingüística romànica —i de la lingüística històrica en general— respecte del que tenia sobretot als dos primers terços del segle xx. Sobre això el mateix doctor Badia ha assenyalat tres motius:

- 1) La fi d'una generació.
- 2) La pèrdua (o quasi) d'una exclusivitat en lingüística.
- 3) La confrontació entre la filologia romànica i les filologies particulars.³

Al seu torn, en la presentació de la Jornada, Joan Veny va qualificar aquesta pèrdua com un «menyspreament incompreensible» i una «discriminació injusta».

Afegiré a tot això alguns comentaris molt concisos reunits a partir de tres aspectes, un d'extern i dos d'interns, amb els quals espero apuntar algunes respostes més o menys personals als tres motius del doctor Badia. De pas, en nom de la concisió a la qual m'he compromès, donaré per conegudes les referències als esdeveniments, els personatges i la terminologia —totes ben convencionals, per cert— que utilitzaré. Per la mateixa raó redueixo al màxim les cites bibliogràfiques.

3. Cf. A. M. BADIA (2000), «“Romania”, “Romanitas”, “Romanística”», *Estudis Romànics*, vol. XXII, p. 7-22, i la versió en castellà a BADIA (2007), «Génesis de la Romania y genio de la Romanística», a J. E. GARGALLO GIL i M. R. BASTARDAS (coord.), *Manual de lingüística romànica*, Barcelona, Ariel, p. 25-43.

2. HISTÒRIA EXTERNA

2.1. Des de sempre s'ha considerat que la lingüística romànica és una branca de la lingüística indoeuropea i que aquesta té un inici anecdòtic en la conferència que Sir William Jones va fer l'any 1786 a l'Asiatic Society de Londres sobre l'origen comú del sànscrit i moltes altres llengües, la majoria europees. Aquesta incitació va ser l'inici del primer comparatisme, un moviment que, tanmateix, no es va desenvolupar en un àmbit universitari britànic, sinó germànic, enmig d'una extraordinària expansió provinent, diuen els entesos, del Romanticisme del divuitè. Recordem, si més no, Wilhelm von Humboldt i la influència que va exercir sobre els primers comparatistes i molt més deçà. Fos com fos, una gran part del món culte europeu aprenia i prenia l'alemany com a llengua de comunicació general, com el grec o el llatí en la tradició clàssica o l'anglès a l'actualitat. Encara la generació dels meus *pares universitaris* estudiava o utilitzava l'alemany, als anys seixanta, seguint la generació dels *avis*. Tant era així en aquella tradició que, en una dita ditiràmica, s'afirmava que «l'alemany era la primera llengua romànica», la llengua en què es manifestava el més important de la lingüística europea i, per descomptat, de la romanística.⁴ Aquella mateixa cultura germànica, representativa d'una europeïtat històrica, també va potenciar lògicament l'estudi de les llengües i la cultura clàssica com a origen de la mateixa europeïtat, com si fos el predomini i alhora el reconeixement del gòtic sobre el romànic.

En una visió abusivament simplificada, caricaturesca, del segle xx europeu es pot entendre que mentre els estats de la primera línia atlàntica es dedicaven des de feia centenars d'anys a sotmetre molts i molts territoris d'arreu a una colonització política, econòmica i cultural, el món il·lustrat germànic —recalco, el món il·lustrat—, situat en la segona o tercera línia cap endins, va inspirar una colonització humanística en la qual diversos pobles europeus van arribar a trobar potenciades llengües particulars amb més o menys tradicions literàries, culturals i fins i tot polítiques. El mal és que diverses parts del seu component polític van provocar dues grans guerres. I quan es va acabar la segona, la pitjor confrontació europea i mundial fins aleshores, amb la derrota militar i política de l'Alemanya nazi, es va produir un inevitable enfonsament del que havia representat l'entorn humanístic germànic amb aquella particular tradició lingüística, des de la indoeuropea a la clàssica, passant, lògicament, per la romànica. Menys a Espanya.

2.2. Espanya va quedar com un reducte políticament aïllat que va donar lloc a una peculiar autarquia universitària. L'anomenada *escuela lingüística española*,

4. Allò m'ho va respondre Ramon Aramon i Serra, quan el vaig conèixer essent jo estudiant pels anys seixanta i tants, a la pregunta de per què els principals estudis sobre les llengües romàniques es publicaven en una llengua no romànica.

amb Don Ramón Menéndez Pidal com a figura cabdal, provenia d'una inspiració en la neogramàtica que practicava una notabilíssima filologia històrica aplicada només a l'àmbit hispànic. La seva manifestació universitària més genuïna era, d'un costat, l'assignatura anomenada «gramàtica històrica de la lengua española» —bàsicament una fonètica històrica des del llatí, com a visió interna de la llengua— i, de l'altre, la «historia de la lengua española», que ofería una visió externa sobre els esdeveniments, com ara invasions, colonitzacions i similars, que havien exercit alguna influència més o menys notòria sobre el desenvolupament primer del castellà i després de l'espanyol. La primera assignatura tenia una bibliografia fonamental en el *Manual de gramática histórica de la lengua española* i en els *Orígenes del español* de Menéndez Pidal, i la segona en la *Historia de la lengua española* de Rafael Lapesa. La coincidència de títols entre les assignatures i els manuals és prou significativa.

Cap als anys cinquanta i seixanta es va expandir també una versió de l'idealisme igualment germànic a partir sobretot de Karl Vossler (mort el 1949) que proclamava una concepció, no admesa per tothom, segons la qual les estructures lingüístiques reflecteixen la cultura i la mentalitat dels parlants, i que l'expressió literària és el registre de parla més elaborat i, per tant, digne de ser analitzat com a objecte lingüístic. Els dos Alonsos més coneguts i insignes d'aleshores, Amado i Dámaso, n'eren considerats els principals introductors des d'anys enrere. Això va inspirar una certa diversificació de l'historicisme cap al terreny d'una particular lingüística teòrica que es va materialitzar en algunes universitats, de Madrid i afins, mitjançant una assignatura anomenada «gramàtica general y crítica literaria». De pas, tot això venia a subratllar que la lingüística romànica era, de fet, una filologia romànica.⁵

2.3. Fixem-nos, en tot cas, que parlem dels anys seixanta, és a dir, de (moltes) dècades després d'haver aparegut a Europa i als Estats Units un conjunt d'alternatives teòriques i metodològiques que havien rebut o rebien una considerable acceptació. Tot i que no era impossible —només considerablement difícil— accedir a les bibliografies pertinents i als intercanvis personals, contra això hi havia, d'un costat, una actitud mental d'autocomplaença científica i, de l'altre, el control que exercien les oposicions a càtedra, on durant anys era gairebé suïcida presentar, posem per cas, una proposta generativista en qualsevol exercici pràctic.⁶ I pre-

5. *Filologia romànica* era el títol oficial de la llicenciatura dins la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona, una secció que girava a l'entorn de la llengua i la literatura castellanès, amb alguns cursos de llengua i literatura medieval catalana i francesa i unes poques referències a les llengües italiana i portuguesa. Què més es podia fer amb tres cursos d'especialitat?

6. Deixo al marge el compromís obligatori amb altres fidelitats no pròpiament científiques. A R. CERDÀ (2002), «Nueva aplicación de los paradigmas de Kuhn a la lingüística: breve ensayo para una tipología de lingüistas», *IV Congreso de Lingüística General*, vol. v, *Conferencias*, Universidad de Cádiz,

valia la idea —o, millor, la dita— que les noves propostes només es limitaven a anomenar d'una altra manera, com un mer exercici de terminologia, els mateixos conceptes de sempre.

Hi havia, tanmateix, una excepció amb l'estructuralisme gràcies a Emilio Alarcos Llorach, per raons inicialment particulars (era fill de catedràtic i es va recloure a la Universitat d'Oviedo) i després per la seva extraordinària projecció intel·lectual, docent i bibliogràfica, sobretot amb el memorable manual de *Fonologia española*. Ben bé es pot dir que, a partir de l'escletxa estructuralista, al cap dels anys s'han anat introduint poc o molt altres escoles, especialment el generativisme, que sovint s'han distribuït per aquelles universitats que han rebut la pedagogia d'algun lingüista prominent o dels seus prosèlits. Una situació, cal reconèixer, que no seria concebible, posem per cas, a medicina.

2.4. La conclusió esquemàtica sobre tot això és que, almenys a la universitat espanyola, es va passar de practicar exclusivament una filologia històrica que provenia de la tradició neogramàtica —amb aplicacions diverses, com miraré de fer veure en els apartats següents—, a permetre, encara que amb una certa mala gana, una sèrie d'alternatives teòriques que s'havien posat de moda arreu. Amb això sol, entenc, es va passar d'una exclusivitat d'una peculiar filologia romànica a una coexistència amb altres concepcions teòriques i metodològiques. Un fenomen inevitable, i freqüent, en totes les humanitats. I en tota la natura, si ho mirem des d'un punt de vista darwinia (cf. 5.2).

3. PRIMERA HISTÒRIA INTERNA

3.1. Tornant a la lingüística romànica, però ara des de dins, cal reconèixer que, com un capítol particular de la lingüística indoeuropea (o nostràtica!), treballa sobre el conjunt de llengües, cultures i tradicions sens dubte millor conegut de tota la història de la humanitat. Ofereix unes condicions inestimables per escorcollar-ne tots els aspectes, des de l'evolució, les distribucions sobre el terreny i les capes socials, la interacció entre elles i amb altres, el funcionament múltiple de les diferents manifestacions fins a les connexions amb tota mena d'esdeveniments migratoris, polítics, culturals, literaris, artístics..., un marc òptim per analitzar la ubiqüitat de les llengües en la vida humana, que atorga a la lingüística romànica una qualitat i un atractiu insuperables.

El cas, però, és que, al mateix temps, tot això comporta un horitzó gairebé inabastable, de tan immens, no sols per als especialistes individuals sinó fins i tot

p. 79-102, he exposat amb un cert detall aquest panorama. Com a il·lustració d'allò, un dels lingüistes més prominents d'aleshores qualificava el generativisme com a «mamederas de pavo».

per a agrupacions, tendències o escoles. La situació encara es complica moltíssim més si s'amplia —com, de fet, és inevitable— la lingüística romànica a una filologia romànica amb tota mena d'exploracions documentals i la seva peculiar casuística. A partir d'això, des de l'origen s'ha obert una sèrie d'alternatives teòriques i metodològiques, entre d'altres:

- 1) Unes conceptuals enfront d'altres pràctiques
- 2) Unes generalistes enfront d'altres localistes
- 3) Unes *sistematicistes* enfront d'altres *casuístiques*

Amb les quals es van introduir importants avenços en molts camps, entre ells l'obertura de noves, o a noves, metodologies, com ara la cartografia i la fonètica experimental.

Així, una cosa són, o han estat, les aportacions generalistes de Friedrich Diez, Graziadio Isaia Ascoli, Jules Gilliéron, Wilhelm Meyer-Lübke, Matteo Bartoli, Jakob Jud, Walther von Wartburg, Iorgu Iordan, Gerhard Rohlfs o Eugenio Coseriu, per citar només uns quants noms insignes, supremes, sobre visions teòriques o globals, que afecten tota la Romània, i una altra són la descripció, la comparació i la catalogació d'una immensa multitud de detalls fònics, morfològics, lèxics... sobre punts concrets arreu de la Romània tan antiga com nova, conservada o perduda. I encara una altra cosa és una descripció parcial i més o menys exhaustiva d'un fenomen aïllat o de la parla sencera d'un territori concret, una regió o un poble, o de les característiques gràfiques, lingüístiques o literàries d'una documentació, o d'un sol document.

3.2. En el nostre entorn hi ha hagut algun plantejament generalista, sobretot en el cas de l'adscripció del català a l'àmbit galloromànic, iberoromànic, pirenaic o propi. També recordo l'adaptació de Joan Veny de les normes areals de Bartoli a la dialectologia catalana en la seva tesi de doctorat i els estudis de Xavier Lamuela sobre el friülà. En canvi, el que ha sovintejat són les aportacions descriptives predominantment locals, tal com assenyala el doctor Badia al tercer motiu (cf. 1.3). Aquí faig una suprema concessió a la meua ignorància —havent explorat només la memòria i una certa quantitat d'índexs de publicacions més o menys rellevants i recents—, perquè no em consta cap incursió sistemàtica sobre la resta de la Romània o sobre alguna part que anés més enllà de la península Ibèrica, excloent encara Portugal, ni cap aportació generalista, substancial i continuada en llengua romànica no hispànica o en alemany. O en anglès.

No puc acabar aquesta nota sense fer constar un sentiment personal. I és que, tot i que per temperament sempre m'han atret els plantejaments conceptuals, generalistes i *sistematicistes*, no perdo de vista el mèrit igualment il·limitat dels

plantejaments alternatius, localistes i *casuístics*, per la senzilla raó que l'exploració de les llengües és igualment immensa tant en amplada com en profunditat. Això sí, però tampoc puc passar per alt que la cohesió que requereix la lingüística romànica comporta mantenir almenys una certa perspectiva generalista. Si no, podríem considerar l'estudi d'un tret característic del meu poble com un capítol —tan modest com es vulgui— de lingüística indoeuropea. Són evitables i, si no, tenen límit els convencionalismes?

4. SEGONA HISTÒRIA INTERNA

4.1. Seguint ara la perspectiva metodològica o, millor encara, epistemològica o cognoscitiva, cal recordar que novetats com ara la cartografia, en la geografia lingüística, i la fonètica experimental van proporcionar resultats que posaven en entredit la *llengua*, la noció central de la lingüística que la tradició sempre havia donat com a indiscutible o sobreentesa. I és que, des de l'experiència primitiva de Georg Wenker publicada el 1926 sobre les parles germàniques occidentals, els atles de França de Gilliéron o qualsevol escorcoll dialectològic fet sobre la Toscana fins a qualsevol altra aplicació antiga o recent han mostrat que les llengües no són delimitables sobre el terreny i que, molt sovint, es manifesten com a conjunts de feixos d'isoglosses que difuminen d'allò més qualsevol límit, extern o intern. Com entendre, si no, que la isoglossa de La Spezia-Rimini, o Massa-Senigallia, ve a dividir —d'una manera purament convencional, val a dir-ho— la Romània sencera.

I pel que fa a la fonètica experimental, recordem només que l'Abbé Rousselot ja havia determinat, el 1892, que fins i tot els membres d'una mateixa família no pronuncien, no parlen, igualment la llengua amb què s'entenen, evidència que va constatar poc després Louis Gauchat (1902), i a continuació tothom que volgués, o que vulgui, fer la mateixa comprovació. El cas és que havien de passar dècades abans que la fonètica experimental, sobretot aplicada a l'acústica, s'integrés plenament a l'àmbit de la lingüística descriptiva i teòrica —gràcies a les magistrals aportacions de Pierre Delattre i Roman Jakobson, entre d'altres. Tot plegat, això significa que la noció de *llengua* depèn des d'on s'observa i sobretot de quins aspectes se'n destaquen.

4.2. Aturem-nos un moment, perquè aquesta és una de les principals alternatives que s'obre als lingüistes. Pel costat de la màxima precisió en els detalls de la *parla* —entesa en el sentit saussureà—, anem cap a les metodologies variacionistes, entre les quals hi ha els plantejaments relativament moderns de la pragmalingüística fins arribar, ja en valoracions individualitzades i pel costat de la producció textual, a la crítica literària, en una estimació estètica, i a la logopèdia, en la

patològica; i pel costat de la producció parlada, al cant o a la declamació, en una estimació estètica, i a les teràpies d'otorinolaringologia o a les tècniques d'identificació de locutor, en la contrària. Com veiem, aquí les característiques individuals tenen o tendeixen a tenir el protagonisme. I notem que, al marge de la producció literària, els extrems citats no solen figurar en cap de les especialitats tradicionals de les facultats de filologia.

Pel costat contrari, on hi ha una mínima o nul·la precisió en els detalls de la *parla*, ens trobem amb la lingüística de models —és a dir, de la *langue* en termes saussureans—, on es fa una abstracció total de les característiques individuals i de qualsevol mena de variant. Aquesta versió té un cim en la tipologia i els universals lingüístics, a més de les escoles que cito a continuació.

4.3. Per tot això no crec pas que Ferdinand de Saussure tingués cap recança contra la lingüística històrica, tenint en compte la tesi de doctorat que va compondre sobre el vocalisme indoeuropeu. En qualsevol cas, però, la proposta que fa amb l'estructuralisme capgira essencialment la concepció històrica de *llengua* convertint-la en un model abstracte —una forma i no una substància— on no compta per a res l'evolució —la diacronia—, les variants dialectals o socials i fins i tot les peculiaritats d'estil o d'accent de cap parlant. L'important és l'estructura particular en què s'integren els elements en cada nivell descriptiu: fonològic, morfològic, sintàctic... Amb això s'introdueix un mètode hipoteticodeductiu concentrat en la descripció teòrica del funcionament de cada llengua com un conjunt tancat, és a dir, com un model abstracte, com tots els models, que posa de relleu els trets considerats prioritaris i omet els que no ho són, a l'estil d'un mapa turístic on —enfront d'un mapa meteorològic o històric, posem per cas— els noms de les localitats, les carreteres de colors, els límits territorials i les corbes de nivell fan molt més clar saber per on s'ha d'anar, i com, d'un lloc a un altre que no pas una fotografia aèria.

No cal allargar més un contrast tan radical en concepció i metodologia. Passo també per alt les variacions contínues que es produeixen des de les primeres propostes de l'estructuralisme —sobretot amb la glossemàtica, el funcionalisme o el distribucionalisme—, entre elles algunes no poc erràtiques i encara d'altres que manifesten notabilíssims esforços per acostar-se a les perspectives de la tradició romanística i fer-s'hi compatibles.⁷

I amb això apareix el generativisme amb models igualment formalitzats que, a més a més, van canviant d'orientació seguint les successives concepcions de Noam Chomsky, el seu gran inspirador. I avui tenim, dins dels models més for-

7. El col·lega i company de taula Xavier Lamuela va afirmar que l'estructuralisme no mostrava en absolut com funcionen les llengües. Em va saber greu no tenir l'ocasió de sentir-ne el raonament.

malitzats, la gramàtica categorial o la lingüística computacional, entre d'altres, sovint amb importants derivacions.

Però tampoc no falten, com hem vist, els mètodes variacionistes, o inductius, basats sobretot en les alternances de realització dependents d'una multitud cada cop més abundant i precisa de factors textuais (les lingüístiques de corpus), socials, culturals i ecològics. Tot en una òrbita relativament similar a la de la lingüística romànica. O, com a mínim, no tan allunyada.

I encara queden en peu, entre moltes altres, qüestions com ara si la lingüística romànica ha de ser necessàriament historicista o fins a quin punt és compatible amb els models formals o si pot haver-hi coherència formal en enfocaments eclectistes.

5. CONCLUSIÓ

5.1. Tal com ho veig fins aquí, resumiria la situació sobre la pèrdua de protagonisme de la lingüística romànica matisant els motius exposats pel doctor Badia a 1.3 de la següent manera:

- 1) Més que una generació, es va perdre una tradició (2.2).
- 2) La pèrdua d'exclusivitat prové de la inevitable coexistència d'alternatives metodològiques (3.1) i la predominança gradual de les opcions més teòriques —conceptuals, generalistes i sistematicistes.
- 3) En l'àmbit de la romanística hispànica més característica, l'atenció prestada a les filologies locals es torna tan majoritària que gairebé ha fet desaparèixer qualsevol perspectiva generalista fora dels manuals introductoris o enciclopèdics (3.2).

5.2. Percebo aleshores un panorama complex i una conclusió clara. D'un costat, la proliferació d'objectius no fa sinó augmentar els canals operatius de les manifestacions lingüístiques. Avui dia les micro- i macrodisciplines tradicionals —assignatures, departaments, facultats...— resulten cada cop més insuficients, per no dir inadequades, davant de perspectives que s'obren a observacions tant d'objectes temàtics consuetudinaris com nous. Només cal observar com proliferen els projectes científics i tecnològics a partir d'estratègies pluridisciplinàries i com s'imposen els models anomenats *holístics*, perspectives de complexitat i d'altres que no fan sinó requerir una contínua ampliació d'enfocaments conceptuals. Tot plegat, un atractiu irresistible, es vulgui o no.

D'això es desprèn que en el món intel·lectual d'avui dia no hi ha cap disciplina sobrevivent que tingui l'exclusiva. Com a molt, algun protagonisme, i encara relativament efímer. En termes darwinians, tan d'actualitat, equival a dir que, sor-

tosament, no hi ha cap espècie única (en aquest cas, espècie cultural), sinó una proliferació d'espècies que es multipliquen més o menys esporàdicament però que sobreviuen, o no, i si pot ser prosperen d'acord amb la seva adaptació al medi i a l'aprofitament que en fan.

5.3. Així és com veig la posició actual de la lingüística romànica. No ha desaparegut ni desapareix. S'ha transformat, es transforma i coexisteix. Està en actiu, com moltes altres de les actuals proposades en lingüística.

Més que no pas un diagnòstic, una previsió sobre la supervivència de la lingüística romànica sembla que passa per donar, si no prioritat, sí pas a possibles aplicacions a necessitats econòmiques, polítiques, tecnològiques, etc., actuals i futures, i a la seva explotació professional, siguin quins siguin els retocs i les ampliacions que convinguin en termes d'ensenyament i difusió.

Sense perdre mai de vista que la mera indagació, o la delectació, de com han estat els antecedents lingüístics expandeixen per si soles la nostra dimensió humana. Un valor inalienable, al marge de qualsevol altra consideració.